

Dybiec, Julian

Posiedzenie naukowe Zespołu Historii Nauki Okresu Oświecenia

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 19/4, 773-774

1974

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

kontynuował prof. Rybicki, w relacjonizmie Schelera w odniesieniu do socjologii wiedzy wyraża się przypisywanie ważności pewnym rodzajom wiedzy w ustalonych stosunkach społecznych. W tym zakresie widać wpływ Schelera na Mannheim. Dużą zasługą Schelera jest to, że posunął on typologię wiedzy. Tej schelerowskiej typologii zawdzięczamy później wykształcenie się osobnego działu socjologii, socjologii nauki. W twórczości Schelera, zwracał uwagę prof. Rybicki, wyróżnić należy jego książkę *Soziologie des Wissens* (1924). Późniejsza działalność Martina, Znanieckiego, Gurvitcha, Starka stanowiła już następne etapy socjologii wiedzy. Dyskutant odpowiedział również na pytanie prof. Voisé, dotyczące wkładu w socjologię wiedzy Schelera w porównaniu z wkładem w tę gałąź socjologii Maxa Webera. Dodajmy, że prof. Rybicki zapoczątkował w Polsce zainteresowania twórczością Schelera, publikując w 1926 r. artykuł *Nauka i formy życia społecznego*.

Maria Władyka

POSIEDZENIE NAUKOWE ZESPOŁU HISTORII NAUKI OKRESU OŚWIECENIA

W dniu 11 czerwca 1974 r. odbyło się w Krakowie posiedzenie Zespołu Historii Nauki Okresu Oświecenia, na którym doc. Stanisław Grzybowski przedstawił referat *Czas i przestrzeń u Raynala*.

Guillaume Thomas Raynal (1713—1796) — wychowanek szkół jezuickich w Pézenas — przybył do Paryża w 1747 r. i bardzo szybko potrafił nawiązać liczne kontakty literackie, wydawnicze i naukowe, stając się jednym z bardziej znanych autorów. Już w 1747 r. rozpoczął wysyłanie raportów literackich na dwór Sachsen-Gotha, z których powstała później *Correspondance litteraire*. Był też członkiem redakcji „*Mercure de France*”. Z opublikowanych przez niego dzieł wymienić można m.in. *Historię Stathouderatu* (1748), *Historię Parlamentu Angielskiego* (2 t. 1748—1751), cztery tomy *Anekdot literackich* (1750—1756), trzy tomy *Anekdot historycznych, wojskowych i politycznych* (1753—1763). Zdobył ogromną erudycję w zakresie spraw społecznych i gospodarczych. Ułatwiła mu ona uczestnictwo w spotkaniach w salonach Holbacha, Helwecjusza, przyjaźń z Diderotem, Marmontelem, Grimmem i wieloma innymi osobistościami XVIII wieku. Właśnie pod wpływem m.in. Helwecjusza i Holbacha zrodziła się koncepcja napisania syntezy dziejów europejskiej ekspansji kolonialnej. Była to idea francuskich encyklopedystów, której zrealizowanie powierzono Raynalowi. Wynikiem podjętych przez niego prac była *Historia obojga Indii*. Materiału i informacji do dzieła dostarczyli mu geografowie, ekonomiści i byli administratorzy kolonialni. Dzięki temu posiada ono dużą wartość informacyjną. Współpracownikami dzieła byli m.in. Holbach, J. A. Naigeon, J. A. H. de Guibert, J. Baptiste du Buc, A. Deleyre. Najważniejszą rolę odegrał Diderot, który miał napisać znaczną część dzieła.

Inicjatywa podjęcia tematyki dziejów kolonializmu wyszła z grona encyklopedystów około 1763 r. i wiązała się z represjami podjętymi w stosunku do *Encyklopedii*. Była ona próbą popularyzacji idei *Encyklopedii* na kartach innych wydawnictw. Inicjatywa ta zbiegła się także z klęską Francji w wojnie siedmioletniej, która pozbawiła ją większości dawnego imperium kolonialnego. Na kształty dzieła wpłynęła również ówczesna sytuacja kolonii państw europejskich. W połowie XVIII w. zmienia się położenie i znaczenie kolonii. Rozwijający się przemysł europejski sprawia, że znaczenie kolonii zaczyna się oceniać ich wartością rynkową. Skurczenie się kolonii francuskich, zły ich zarząd, niepewne perspektywy na przy-

szłość budziły niepokój francuskiej burżuazji, której pomyślność związana była z handlem kolonialnym. Dlatego też pojawiają się ataki na monarchię absolutną i krytyka jej polityki kolonialnej ze strony encyklopedystów.

Radykalizm Raynala w dużym stopniu wypływał z niesprawności istniejącego systemu kolonialnego. Jego wystąpienie przeciw niewolnictwu, kolonializmowi i obrona ludów zamorskich zyskały mu opinię antykolonialisty. Stosunek jednak Raynala do ludów zamorskich nie był ani nowy, ani jednoznaczny. Mit „dobrego dzikusa” należał do starej tradycji kolonializmu francuskiego. Raynal nie był też pierwszym, który zdawał sobie sprawę, że antyhumanitarny kolonializm francuski nie może przynieść oczekiwanych rezultatów. Z uświadomieniem sobie rabunkowego charakteru gospodarki kolonialnej nastąpiło po raz pierwszy potępienie niewolnictwa i ucisku we własnych koloniach. Na podstawie obserwacji i doświadczeń kolonializmu angielskiego i holenderskiego pojawiły się nowe czynniki w teorii kolonialnej, a więc wykorzystanie rynku kolonialnego dla potrzeb francuskiego przemysłu poprzez cywilizowanie zamorskich ludów, rozbudzanie nowych potrzeb w tych ludach i potępienie ich wyniszczania. Francuscy kolonizatorzy XVIII w. na czele z Raynałem wysuwają właśnie opanowanie kolonialnych rynków zbytu jako główny cel. Raynal jest ideologiem ekonomicznego, a nie militarnego opanowania rynków zamorskich. Równocześnie w swym dziele rozważa możliwość orężnego rewanzu nad Anglią przez wykorzystanie niezadowolonych kolonii angielskich. W rozważaniach Raynala element historyczny — zamierzchłej przeszłości, kształtującej doktrynę i praktykę współczesną, jest również bardzo istotny. Wiedza o przeszłości greckiej i rzymskiej miała znaczny wpływ na kształtowanie się koncepcji Raynala. Rozpatrując rolę poszczególnych ustrojów w dziejach ludzkości i ich następstwo, Raynal zwraca uwagę przede wszystkim na funkcjonowanie ich gospodarki. Z rozważań tych wyciągnął wnioski, w jakiej mierze ustroje służą rzeczywistym potrzebom i w jakim stopniu wymagają zmian. Jest to więc w historiografii europejskiej pierwsza próba spojrzenia na całość dziejów od strony ekonomicznej. Na przykładzie historii Raynal stara się śledzić związki rozwoju ekonomicznego z politycznym. Analizuje m.in. kolonializm hiszpański i angielski. Mimo stanowiska antydespotycznego Raynal darzy dużą sympatią instytucje polityczne Anglii. Wychodząc z założeń liberalnych doszedł Raynal do swoistego paradoksu — do pochwały silnej władzy. I w tych rozważaniach doświadczenia z odległej przeszłości odgrywają ważną rolę stymulującą.

W dyskusji poruszono problem podstawy źródłowej dzieła Raynala, interesowano się powiązaniem jego teoretycznych koncepcji z myślą angielską (doc. I. Stasiewicz-Jasiukowa), wpływem na polski historyzm oświeceniowy i powiązaniem z niemiecką historiografią (m.in. z Heerenem) oraz usytuowaniem Raynala w ramach określonych kierunków ekonomicznych.

W swej odpowiedzi doc. S. Grzybowski wskazał na świetną orientację Raynala w angielskiej literaturze przedmiotu (m.in. Bolingbroke). Dzieła angielskie dotyczące kolonii były bardzo szybko tłumaczone na język francuski, łatwo dostępne i wykorzystywane przez Raynala. Ważniejszy był jednak wpływ osobisty ludzi, którzy dostarczali mu informacji, sporządzali potrzebne wypisy. Mniejszą rolę spełniały francuskie wydawnictwa źródłowe. Doc. Grzybowski wyjaśnił również wpływ Raynala na Polskę. Był on szeroki, ale i powierzchowny. Czarpano z niego przede wszystkim argumenty potępiające kolonializm, propagując idee liberalizmu. Ustalenie natomiast wpływu na literaturę niemiecką wymaga jeszcze badań. Wiadomo jednak, że oficjalnie Raynal na terenie Niemiec nie cieszył się popularnością ze względu na krytykę Prus i króla pruskiego.